

รูปแบบ และการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบ

ศ. ดร. สมาน อัครภูมิ

บรรยายพิเศษสำหรับนักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มรภ. สุรินทร์

14 กันยายน 2567

(หมายเหตุ: **power-point** ที่ใช้ประกอบการบรรยายครั้งนี้ผู้บรรยายเขียนแบบ 'บทเขียน' ไม่ใช่ **power-point** การนำเสนอ ทั้งนี้ก็เพื่อให้นักศึกษาหรือผู้สนใจสามารถศึกษาเองได้ เหมือนเป็นบันทึกย่อประกอบการบรรยาย นอกจากนี้มีศัพท์เทคนิคหลายตัวที่ผู้เขียนบัญญัติขึ้นเองเพื่อสื่อสารและอธิบายแนวคิดที่นำเสนอวันนี้)

1: ความเข้าใจเบื้องต้น

การวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบในประเทศไทยก่อนที่ผมจะทำวิทยานิพนธ์ ‘การพัฒนา รูปแบบการบริหารการประถมศึกษาระดับจังหวัด’ (สมาน อัสวภูมิ, 2537) ในปี 2537 ขณะที่ เรียนปริญญาเอกที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาและรายงานรูปแบบ การบริหาร หรือการดำเนินงานที่เป็นอยู่เป็นหลัก

ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าสมาน อัสวภูมิ เป็นบิดาของการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการ ดำเนินงานในประเทศไทยก็น่าจะได้ แต่ด้วยข้อกำหนดในกลุ่มการทำวิทยานิพนธ์ของ มหาวิทยาลัยต่างๆ หรือหน่วยงานให้ทุนในการทำวิจัยของไทยมักจะกำหนดไม่ให้นักศึกษา หรือผู้วิจัยอ้างอิงงานวิจัยที่มีอายุมากกว่า **5 ปี** หรือ **10 ปี** เลยไม่มีใครอ้างอิงงานวิจัยที่ผมทำ ไว้แต่ปี พ.ศ. **2537** แต่วรรณกรรมที่ผมค้นไว้ เช่น แนวคิดของ **Brown & Moberg** หรือ **Keeves** กลับนำมาอ้างอิงใช้อยู่โดยทั่วไป

จริงๆ แล้วข้อกำหนดที่ว่า “ไม่ควรนำผลงานวิจัยที่มีอายุมากกว่า **5** ปี หรือ **10** ปีมาใช้” นั้น สากลเขาหมายถึง ‘งานวิจัยที่จะนำมาเสนอไว้ใน การวิจัยที่เกี่ยวข้องเท่านั้น’ เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้วิจัยได้มีการทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ใหม่ และทันสมัยที่เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งหรือไม่ และผลการวิจัยที่พบเป็นอย่างไร ถ้าข้อค้นพบต่างๆ ตอบปัญหาการวิจัยแล้ว ก็ไม่ต้องทำวิจัยอีกก็ได้ แต่ถ้ายังเห็นว่าจำเป็นที่ต้องทำวิจัย และยังทำต่อไปอยู่ แล้วผลที่ได้ยังเป็นไปตามแนวคิดหรือทฤษฎีที่เป็นฐานคิดของการวิจัยอยู่ไหม และข้อค้นพบใหม่จากการวิจัยของเราเหมือนหรือแตกต่างจากงานวิจัยที่เราทบทวนวรรณกรรมหรือไม่ อย่างไร เพราะอะไร ส่วนงานวิจัยที่เคยทำมาแล้ว และยังเห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์เชิงแนวคิด หรือวิธีการวิจัยก็ควรศึกษาและนำมาเสนอไว้ในส่วนที่เป็นวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (บทที่ **2**) ได้

ระหว่างการลาศึกษาต่อในระดับปริญญาเอกที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น ผมสอบได้ทุน Fulbright เพื่อทำวิจัยเกี่ยวกับการกระจายอำนาจ (Decentralization) และการบริหารแบบฐานโรงเรียน (School-based Management) เขตพื้นที่การศึกษา Kenmore-Town of Tanawanda Union Free School District หรือ Kenton School District) ซึ่งเป็นหนึ่งในสองเขตพื้นที่ที่บริหารแบบฐานโรงเรียนดีที่สุดในประเทศสหรัฐอเมริกาตอนนั้น และขณะที่เป็น Visiting Scholar ที่มหาวิทยาลัยแห่งรัฐนิวยอร์ก วิทยาเขตเมืองบัฟฟาโล ผมพบว่าทั้งห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมีงานวิจัยรูปแบบอยู่ 1 ชิ้น เป็นคุณฎินิพนธ์ของ Acree (1974) ซึ่งจัดเก็บไว้ในรูปของ Microfilm แต่ไม่ได้นำมาอ้างในวิทยานิพนธ์ของผม เพราะเป็นเรื่องการวางแผน ไม่ใช่การบริหารการศึกษาโดยตรง

อย่างไรก็ตามในตอนนั้นยังไม่มีข้อกำหนดว่าสามารถนำงานวิจัยมาใช้ในวรรณกรรมได้หรือไม่ และในขณะนั้นผมก็ยังไม่มีความคิดในการนำวิธีการ และผลการวิจัยมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของบทที่ 2 ไปด้วย

บนฐานข้อมูลที่จำกัด ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ด้วยความเพียรพยายามในการ
ประติดประต่อแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ภายใต้อาจารย์ที่ปรึกษาคือ รศ. ดร. อุทัย บุญ
ประเสริฐ และ ศ. ดร. ชีระ รุณเจริญ ในที่สุดวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของผมเรื่องนั้นก็
คลอด และเป็นแรงบันดาลใจให้ผมศึกษาและหาแนวทางในการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการ
บริหาร ตั้งแต่บัดนั้นจนถึงปัจจุบัน

และวันนี้ผมก็ได้รับเกียรติจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ โดยเฉพาะ ผศ. ดร.
ทรงเดช สอนใจ ที่นำนักศึกษา มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผมวันนี้ ครับ ขอขอบคุณครับ

ก่อนที่จะลงรายละเอียด ผมขอทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า Model ก่อนครับ ซึ่งเป็นคำที่ใช้ และแปลเป็นภาษาไทยหลายสำนวนครับ เช่น แปลว่า ‘รูปแบบ ต้นแบบ ตัวแบบ หุ่นจำลอง ผู้แสดงแบบ (นายแบบ นางแบบ)’ เป็นต้น ขณะเดียวกันคำว่า ‘รูปแบบ’ ก็มีผู้แปลจากภาษาอังกฤษว่า ‘Format’ ด้วย

ตอนที่ผมทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของผมนั้น ผมเลือกใช้คำว่า ‘รูปแบบ’ เพราะผมเห็นว่า ‘การบริหารงาน’ เป็นแบบแผนของวิธีการดำเนินงานเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งในการบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกันนั้นเราสามารถทำได้หลายแบบ หรือหลายวิธี หรือหลายรูปแบบ (equifinality) แบบแผนของวิธีการที่เลือกใช้แต่ละแบบ เรียกว่า ‘รูปแบบ หรือ model’ เช่นเดียวกับรุ่น หรือ version ของ เครื่องโทรทัศน์ หรือ โปรแกรมใช้งานของคอมพิวเตอร์ แต่ละรุ่นซึ่งมีองค์ประกอบต่างกัน วิธีการใช้งานต่างกัน และประโยชน์ใช้สอย (วัตถุประสงค์) ต่างกัน

ผมแบ่ง Model หรือรูปแบบในทางสังคมศาสตร์ (Social Science) ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ
'รูปแบบทฤษฎี (theory model) กับรูปแบบการดำเนินงาน (work operation model)

รูปแบบทฤษฎี หมายถึงข้อเสนอเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อบรรยาย
อธิบาย หรือทำนายปรากฏการณ์ตามวัตถุประสงค์ของทฤษฎีนั้นๆ เช่น Need Hierarchy Model
ของ Maslow หรือ Two-Factor Theory of Motivation ของ Herzberg ถ้ารับชื่อรูปแบบนั้นจะ
ระบุหรือใส่คำว่า Model หรือใส่คำว่า Model ก็ได้

รูปแบบการดำเนินงาน เป็นข้อเสนอเชิงวิธีการดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่งตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ ที่มีแบบแผนและโครงสร้างของประกอบที่สำคัญและจำเป็นในการทำหน้าที่ยุบรวมกันเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว เช่น รูปแบบการบริหารการประถมศึกษาระดับจังหวัด (สมาน อัสวภูมิ, 2537) หรือ PDCA หรือ the Deming Cycle ของ Deming (ใน Van Assen and others, 2003) เป็นต้น

ผมใช้คำว่า ‘วิธีการดำเนินงานที่มีแบบแผนและโครงสร้าง’ ซึ่งแตกต่างจาก ‘แนวทางในการดำเนินงานทั่วไป (guidelines)’ ที่เป็นข้อเสนอเชิงวิธีการดำเนินงาน ซึ่งไม่ต้องคำนึงถึงแบบแผนและโครงสร้างขององค์ประกอบด้านต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นรูปแบบนั้นๆ ก็ได้

ประเด็นสำคัญที่นักพัฒนารูปแบบต้องใส่ใจคือ ‘องค์ประกอบของรูปแบบ’
ซึ่งมักมีความสับสนและไม่เข้าใจความแตกต่างระหว่าง ‘องค์ประกอบเนื้อหา รูปแบบ (Model
content component) กับ องค์ประกอบนำเสนอรูปแบบ (Model present component)’

องค์ประกอบเนื้อหา รูปแบบ เป็นส่วนประกอบ (assembly parts) ของตัวรูปแบบที่สร้างขึ้น
ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสำคัญที่ร่วมกันทำหน้าที่ร่วมกันตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ ใน
กรณีที่เป็นรูปแบบทฤษฎี ก็จะเป็นตัวแปรมโนทัศน์ (Concept Variable) ที่ประกอบกันเป็นทฤษฎีที่
สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบทฤษฎี (ซึ่งก็คือทฤษฎี) และถ้าเป็นรูปแบบการ
ดำเนินงาน ก็จะเป็นตัวแปรปฏิบัติการ (Operation Variable) ที่ประกอบกันเป็นรูปแบบการดำเนินงาน
ที่สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ (แนวทางการดำเนินงานอย่างมีโครงสร้าง)

ส่วนองค์ประกอบนำเสนอรูปแบบ เป็นส่วนประกอบ (assembly parts) ของเนื้อหา
อย่างมีโครงสร้าง (outline structure) ในการนำเสนอรูปแบบที่สร้างขึ้น เพื่อการสื่อสารและความ
เข้าใจในรูปแบบที่สร้างขึ้น ส่วนจะมีองค์ประกอบแบบไหน และเนื้อหาอย่างไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับ
ว่า เป็นรูปแบบทฤษฎี หรือรูปแบบการดำเนินงาน และผู้สร้างรูปแบบจะเลือกองค์ประกอบ
นำเสนอรูปแบบอย่างไร และแบบไหนจึงจะทำให้การสื่อสารสาระของรูปแบบได้อย่างมี
ประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สำหรับการนำเสนอรูปแบบทฤษฎี (ซึ่งก็คือทฤษฎีนั่นเอง) นั้น โดยทั่วไปเจ้าของทฤษฎีมักจะนำเสนอเป็น 3 ส่วน คือ ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของทฤษฎี (รูปแบบ) เนื้อหาสาระของทฤษฎี (องค์ประกอบเนื้อหาของรูปแบบ) และประโยชน์ของการนำใช้ทฤษฎี (การนำใช้รูปแบบทฤษฎี)

ส่วนในการนำเสนอรูปแบบการดำเนินงานนั้น ก็ขึ้นอยู่กับว่าผู้สร้างรูปแบบจะเลือกวิธีนำเสนอรูปแบบแบบไหน โดยอาจจะนำเสนอในลักษณะเดียวกันกับการนำเสนอรูปแบบทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งก็จะประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของรูปแบบ องค์ประกอบเนื้อหาของรูปแบบ และการนำรูปแบบไปใช้ หรือจะนำเสนอรูปแบบทางเลือกแบบอื่นที่เห็นว่าจะทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเข้าใจรูปแบบที่เราสร้างขึ้นได้ดียิ่งขึ้น ดังทางเลือกในเฟรมถัดไป

องค์ประกอบนำเสนอรูปแบบทางเลือก

ศ. ดร. ชีระ รุญเจริญ เสนอไว้ 6 องค์ประกอบ (1) หลักการของรูปแบบ (2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ (3) ระบบและกลไกของรูปแบบ (4) วิธีดำเนินการของรูปแบบ (5) แนวทางการประเมินรูปแบบ และ (6) เงื่อนไขของรูปแบบ

ก่อนหน้านี้ผมเสนอไว้ 7 องค์ประกอบ (1) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ (2) ทฤษฎีพื้นฐานและหลักการของรูปแบบ (3) ระบบงานและกลไกของรูปแบบ (4) วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ (5) แนวการประเมินรูปแบบ (6) คำอธิบายประกอบรูปแบบ และ (7) เงื่อนไขในการนำรูปแบบไปใช้

ปัจจุบันผมปรับใหม่เป็น 5 องค์ประกอบ (1) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ (2) หลักการหรือทฤษฎีพื้นฐานของรูปแบบ (3) องค์ประกอบหลักของรูปแบบ (4) เงื่อนไขจำเป็นต่อความสำเร็จของรูปแบบ และ (5) ประเด็นและวิธีการประเมินผลรูปแบบ

โดยสรุปแล้ว ‘สองสิ่ง’ ที่ผู้วิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบต้องตัดสินใจและทำคือ ‘(1) การหาคำตอบให้ได้ว่าองค์ประกอบเนื้อหาของรูปแบบที่สร้างคืออะไร และ (2) จะนำเสนอรูปแบบที่สร้างขึ้นแบบไหนและอย่างไร’

ในการหาคำตอบว่า ‘องค์ประกอบเนื้อหาของรูปแบบที่สร้างคืออะไร’ นั้นผมได้เสนอวิธีการวิจัยไว้ 3 แบบ (วิจัยปฏิบัติการ วิจัยและพัฒนา และวิจัยแบบพหุระยะ) ส่วน ‘แนวทางในการนำเสนอรูปแบบที่สร้างขึ้น’ นั้นผมก็ได้นำเสนอไว้ในเฟรมก่อนหน้านี้ แต่ยังไม่ได้กล่าวถึงว่าจะบูรณาการสองเรื่องนี้ไว้ในวิจัยอย่างไรนั้นยังไม่ได้กล่าวถึง จึงขอเสนอแนะเบื้องต้นไว้ดังต่อไปนี้

ประการแรก ถ้าผู้วิจัยเลือกการนำเสนอรูปแบบเฉพาะส่วนที่เป็นองค์ประกอบเนื้อหาของรูปแบบเป็นหลัก ผู้วิจัยต้องเขียนวัตถุประสงค์การวิจัยโดยการผนวกเอา ‘วัตถุประสงค์ของรูปแบบ’ ไว้ด้วย เช่น วิทยานิพนธ์ของผมนจะมีวัตถุประสงค์การวิจัยว่า ‘เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการประถมศึกษาในระดับจังหวัด’ เขียนบทที่ 1 ให้เห็นถึงความเป็นมาและความสำคัญที่ต้องพัฒนารูปแบบดังกล่าวไว้ด้วย เขียนบทที่ 2 ให้เห็นแนวคิด และทฤษฎีที่จะนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการสร้างรูปแบบ และองค์ประกอบหลักของรูปแบบไว้ด้วย และเขียนข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ให้เห็นการประยุกต์ใช้ หรือการนำใช้รูปแบบไว้ ซึ่งผมเรียกแนวทางนี้ว่า ‘Model Embedded Approach: กระบวนวิธีผนวกรูปแบบ’ (อ่านรายละเอียดในบทความของผมเรื่องนี้ในวารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย ฉบับที่ 1 ปี 2567)

ประการที่สอง ถ้าผู้วิจัยเลือกการนำเสนอรูปแบบทางเลือกข้างต้น ไม่ว่าจะผู้วิจัยจะเลือกตัวแบบไหน แปลว่าผู้วิจัยเลือกกระบวนการวิธีแยกรูปแบบที่สร้างขึ้นเป็นผลผลิตของการวิจัย ซึ่งผมเรียกว่า ‘Model Product Approach: กระบวนการวิธีผลผลิตรูปแบบ’ ซึ่งมีหลักเบื้องต้นดังนี้

(1) เขียนกรอบการวิจัย ต้องเสนอองค์ประกอบเนื้อหาในรูปแบบ และองค์ประกอบการนำเสนอรูปแบบไว้ด้วย

(2) ในการวิจัยต้องมีกระบวนการในการได้มาซึ่ง ‘องค์ประกอบเนื้อหาของรูปแบบ’

(3) ในการยกร่างรูปแบบ ต้องยกร่างการนำเสนอรูปแบบไว้ด้วย โดยผู้วิจัยต้องเลือกองค์ประกอบการนำเสนอรูปแบบ แบบใดแบบหนึ่งในการนำเสนอ เช่น ถ้าเลือก version สุดท้ายของผม องค์ประกอบการนำเสนอรูปแบบก็จะมี 5 องค์ประกอบ (ดูเฟรมที่ 12) และองค์ประกอบเนื้อหาของรูปแบบ ก็คือส่วนที่เป็น ‘องค์ประกอบหลักของรูปแบบ’ นั้นเอง

II: ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบ

เมื่อพอจะเข้าใจแล้วว่า ‘รูปแบบ’ คืออะไร และ ‘จะนำเสนอรูปแบบที่สร้างขึ้นอย่างไร’ ต่อไปก็ คงเป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างรูปแบบต่อไป ซึ่งมี 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ สร้างรูปแบบโดยการ วิจัย กับสร้างรูปแบบที่ไม่ใช้การวิจัย (เราจะใช้วิธีการที่ 2 นี้ประจำทั้งในการดำเนินชีวิต และการทำงาน มี ลักษณะแบบลองถูกลองผิด เรียนรู้ และพัฒนาการ เป็นเรื่องเฉพาะตน) แต่ในฐานะนักศึกษา หรือนักวิจัย เราจะเรียนรู้การพัฒนา ‘รูปแบบการดำเนินงาน’ โดยการวิจัย เพื่อให้ได้รูปแบบเพื่อการแก้ปัญหา หรือ พัฒนางาน เป็นกระบวนการพัฒนารูปแบบโดยกระบวนการที่ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งน่าจะดีกว่า รูปแบบแบบลองถูกลองผิด (และถ้าจะนำใช้การสร้างรูปแบบโดยการวิจัยในชีวิตประจำวัน หรือในการทำงานก็ไม่ผิดกติกาแต่อย่างใด)

การสร้างหรือพัฒนารูปแบบโดยวิธีการวิจัยนี้ ผู้สร้างต้องออกแบบทุกขั้นตอนโดยใช้ระเบียบ วิธีการวิจัย ซึ่งตั้งอยู่บนหลักการและวิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์เสมอ ซึ่งผมมีข้อเสนอ ดังนี้

2.1 การตั้งโจทย์วิจัยในการพัฒนารูปแบบ

การตั้งโจทย์วิจัยในการพัฒนารูปแบบ ก็เหมือนกับโจทย์วิธีแบบอื่นๆ คือ เริ่มต้นที่ปัญหาการวิจัย ต่างกันที่โจทย์วิจัยในการพัฒนารูปแบบเริ่มจากปัญหาการดำเนินงาน หรืองานที่เห็นว่าควรมีการพัฒนาให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ และหาทางเลือกของวิธีการที่เชื่อว่าจะแก้ปัญหา หรือพัฒนางานดังกล่าวให้ดีขึ้น

ดังนั้นในการเขียนบทนำ (ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา) จึงควรเขียนให้เห็นว่าปัญหานี้เป็นมาอย่างไร สภาพปัจจุบันของเรื่องนี้เป็นอย่างไร เป็นปัญหามากน้อยแค่ไหน และมีข้อมูล/หลักคิดสนับสนุนแค่ไหนว่าจะมีทางเลือกในการแก้ปัญหาหรือพัฒนางานดังกล่าว (อ่านบทที่ 1 ของสมาน อัสวภูมิ, 2558 ที่ส่งให้อ่านล่วงหน้า)

2.2 ออกแบบการวิจัย

การวิจัยในการพัฒนารูปแบบอาจจะออกแบบการวิจัยแบบใดแบบหนึ่งต่อไปนี้

2.2.1 การวิจัยปฏิบัติการ (Action Research)

2.2.2 การวิจัยและพัฒนา (Research & Development)

2.2.3 การวิจัยพหุระยะ (Multiphase Research)

การวิจัยปฏิบัติการ เป็นแบบการวิจัยที่ใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการเป็นกระบวนการในการพัฒนารูปแบบ ส่วนจะใช้แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการรูปแบบไหน ของใคร และจะปฏิบัติการที่รอบนั้นก็ขึ้นอยู่กับความจำเป็น และการออกแบบการวิจัยครั้งนั้นๆ เช่น Seven Steps Action Research เสนอโดย Goll, Goll, & Borg (2005) หรือ RPAOR (Ary, Jacobs, & Sorensen, 2010) ส่วนจะปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หรือแบบนักวิจัยนอก ก็ได้

การวิจัยและพัฒนา เป็นแบบการวิจัยที่ประกอบขึ้นด้วยกิจกรรมการวิจัย 2 วิธีการร่วมกัน เพื่อพัฒนารูปแบบจากการวิจัยนั้นๆคือ ‘การวิจัย กับการพัฒนา’ ส่วนจะใช้การวิจัยและพัฒนาที่รอบ และจะระบุแต่ขั้นตอนว่าขั้นไหนเป็นการวิจัย และขั้นตอนไหนเป็นการพัฒนาหรือไม่ก็แล้วแต่การออกแบบการวิจัยครั้งนั้น แต่การวิจัยและการพัฒนาจะปรากฏในแต่ละขั้นตอนของแบบการวิจัยเป็นสำคัญ

ขั้นตอนที่เรียกว่า ‘การวิจัย’ จะเป็นขั้นตอนที่มีการเก็บข้อมูลและนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัย ส่วนขั้นตอนที่เรียกว่า ‘การพัฒนา’ จะเป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่เรียกว่า ‘การวิจัย’ เพื่อสร้าง ‘สิ่งใดสิ่งหนึ่ง’ ขึ้นมา และถ้าจะมีขั้นตอนที่เรียกว่า ‘การวิจัย’ อีก ผู้วิจัยก็ต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ ‘สิ่งที่พัฒนาขึ้น’ เช่น นำสิ่งที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้และเก็บข้อมูลผลการทดลอง หรือการจัดประชุมสนทนากลุ่มเพื่อให้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มวิพากษ์ หรือให้ข้อมูลอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับสิ่งที่พัฒนาขึ้นมาในการวิจัยครั้งนั้น และหลังจากนั้นจะมีการพัฒนาและวิจัยต่อไปอีกก็ได้ตามแบบการวิจัยที่ออกแบบไว้ หรือจนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว

การวิจัยและพัฒนา กับ การวิจัยปฏิบัติการที่กล่าวมาข้างต้น หากดูผิวเผินจะ
เหมือนกัน แต่ความแตกต่างของแบบการวิจัยทั้งสองคือ
การวิจัยปฏิบัติการ ต้องมีการปฏิบัติการ หรือใช้รูปแบบที่สร้างขึ้นในการปฏิบัติงาน
จริง ตามขั้นตอนของรูปแบบวิธีการวิจัยปฏิบัติการที่ผู้วิจัยเลือกใช้ แต่การวิจัยและ
พัฒนาจะทำการทดลองใช้หรือไม่ทดลองใช้ก็ได้ ขึ้นอยู่การออกแบบการวิจัยนั้นๆ แต่
ถ้าใช้การวิจัยและพัฒนาในโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ในทางธุรกิจแล้ว นิยมมี
การทดลองใช้ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นมา

การวิจัยพหุระยะ เป็นการออกแบบการวิจัยที่มีการดำเนินการเป็นหลายระยะ (phases) หรือขั้นตอน (stages) เพื่อให้ได้ข้อมูลตามความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบซึ่งเป็นผลผลิตของการวิจัยนั้น เช่น ในการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการบูรณาการประกันคุณภาพภายในกับการบริหารสถานศึกษาสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดกลาง ที่ผมทำในปี 2558 นั้น ผมดำเนินการเป็น 4 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อสร้างรูปแบบฯ ระยะที่ 2 การสร้างและปรับปรุงรูปแบบฯ และ ระยะที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบฯ และระยะที่ 4 การประเมินรูปแบบ และในแต่ละระยะก็มีกิจกรรมการวิจัยอีกหลายกิจกรรม เป็นต้น

ในกรณีที่ตัวแปรที่จะนำมาใช้เป็น**องค์ประกอบเนื้อหา**ของรูปแบบเป็นเรื่องใหม่ ขาดความชัดเจน ทั้งเนื้อหาและโครงสร้างของชุดตัวแปร (องค์ประกอบ) ที่จะกำหนดขึ้นเป็นรูปแบบนั้น ผู้วิจัยอาจจะเริ่มต้นจาก ‘การศึกษาองค์ประกอบ’ ก่อนก็ได้ [แต่ไม่ใช่องค์ประกอบในความหมายที่ใช้ในการวิเคราะห์ปัจจัย] ในกรณีนี้ผู้วิจัยอาจจะเพิ่มระยะเวลาวิจัยเข้าไปในการออกแบบการวิจัยด้วยก็ได้ เช่น งานวิจัยที่ผมทำในปี 2558 ซึ่ง ออกแบบการวิจัยไว้ 4 ระยะเวลา ก็อาจจะเพิ่มเป็น 5 ระยะเวลา โดยมีระยะที่ 1 เป็น ‘การศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบ’ ซึ่งอาจจะมีขั้นตอนในการวิจัยในระยะนี้ 3 ขั้นตอน คือ (1) การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบจากการศึกษาวรรณกรรม (2) ตรวจสอบองค์ประกอบขั้นต้นโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และ (3) สรุปผลการศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบ เป็นต้น

2.3. การพัฒนาองค์ประกอบเนื้อหาของรูปแบบ

องค์ประกอบเนื้อหาเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างรูปแบบทั้งรูปแบบทฤษฎี และรูปแบบการดำเนินงาน เพราะองค์ประกอบเนื้อหาของรูปแบบเป็นมโนทัศน์ที่ผู้วิจัยเชื่อโดยหลักวิชาว่าการทำหน้าที่ร่วมกันขององค์ประกอบเหล่านั้นจะเป็นทฤษฎีใหม่ (ในกรณีที่เป็นรูปแบบทฤษฎี) หรือเป็นแนวปฏิบัติใหม่ (ในกรณีที่เป็นรูปแบบการดำเนินงาน) ตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ

องค์ประกอบเนื้อหาของรูปแบบที่ดีต้องได้มาจากการททวนวรรณกรรม และ/หรือการความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ [วรรณกรรมที่ได้จากการสัมภาษณ์] และคุณค่าหรือประโยชน์ของรูปแบบที่สร้างขึ้นนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้วิจัยในเชิงปฏิมากรรมอย่างสร้างสรรค์ในการคัดสรรและจัดระบบความคิดเชิงโครงสร้างขององค์ประกอบเนื้อหาเหล่านั้นตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ และอาจจะปรับหรือวัตถุประสงค์และองค์ประกอบเนื้อหาของรูปแบบ ซ้ำแล้วซ้ำอีก จนทำให้ได้รูปแบบที่ดีที่สุดตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ

การที่ผู้วิจัยจะได้มาซึ่งองค์ประกอบเนื้อหา รูปแบบที่ดี และได้รูปแบบที่ดีนั้น ผู้วิจัยต้องเข้าใจปัญหาที่ต้องการแก้ไข หรือสิ่งที่ต้องการพัฒนาอย่างแท้จริง ศึกษา ค้นคว้า วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ศึกษา ทฤษฎี หรือวิธีการทำงานรูปแบบต่างๆ ให้กว้างขวาง และมากพอที่จะทำให้ผู้วิจัย ตกผลึกทางความคิดในรูปแบบที่กำลังศึกษาวิจัย นอกจากนี้ควรได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อเรียนรู้จากความคิดเห็นเหล่านั้น

ผู้วิจัยต้องระลึกเสมอว่า ‘รูปแบบที่ดีต้องเรียบง่าย แต่ทรงพลัง’

III: หัวเสาหลักของการบริหาร

- (1) แนวคิดทฤษฎีการบริหารและที่เกี่ยวข้อง (มโนทัศน์สำคัญ แนวคิดทฤษฎีต่างๆ พัฒนาการงานวิจัย ฯลฯ)
- (2) ภาระงานในการบริหาร (พันธกิจองค์กร: เช่น งานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคคล และงานบริหารทั่วไป เป็นต้น)
- (3) แนวทางและวิธีการบริหาร (พันธกิจการบริหาร เช่น POSDCORB, กระบวนการบริหาร เช่น PDCA หรือ PIE หรือเทคนิคการบริหาร เช่น 7-S, Balance Score Card)
- (4) ทักษะการบริหาร (ทักษะเชิงมโนทัศน์, ทักษะเชิงเทคนิค, ทักษะเชิงมนุษย, ทักษะการคิดฐานทฤษฎีระบบ, เป็นต้น)
- (5) คุณลักษณะผู้บริหาร (คุณลักษณะพื้นฐาน, จริยธรรม, จรรยาบรรณวิชาชีพ เป็นต้น)

IV: การนำใช้ห้าเสาหลักของการบริหารในการทำวิจัย

- (1) ศึกษาเชิงสำรวจ หรือทดลองโดยใช้แนวคิด ทฤษฎี หรือแนวปฏิบัติตามเสาหลักเพื่อนำเสนอข้อค้นพบ และเสนอแนะการนำไปใช้
- (2) ศึกษาและตรวจสอบแนวคิด ทฤษฎี หรือแนวใหม่ในบริบทใหม่ เพื่อนำเสนอข้อค้นพบและการประยุกต์ใช้
- (3) ศึกษาและสร้างทฤษฎีใหม่โดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ในการวิจัย
- (4) ศึกษาและสร้างแนวปฏิบัติใหม่ หรือรูปแบบใหม่ในการดำเนินงาน
- (5) บูรณาการข้ามเสาหลักในการทำวิจัยแบบใดแบบหนึ่งที่กล่าวข้างต้น เช่น รูปแบบการใช้ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล เป็นต้น

เชิญแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มเติมครับ

เอกสารประกอบการค้นคว้าเบื้องต้น

สมาน อัสวภูมิ. (2537). การพัฒนารูปแบบการจัดการประถมศึกษาระดับจังหวัด. วิทยานิพนธ์ระดับ

ปริญญาเอก: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมาน อัสวภูมิ. (2558). รูปแบบการบูรณาการประกันคุณภาพภายในกับการบริหารสถานศึกษาสำหรับ

สถานศึกษาขั้นพื้นฐานขนาดกลาง. อุบลราชธานี: อุบลกิจออฟเซต

Acree, J. (1974). The Development of a Model to Link State Education Agencies and Local Education Agencies in Policy Formulation. Ph.D. Dissertation: Alabama University.

Ary, D. Jacobs, L.C. & Sorensen, C. Introduction to Research in Education, 8th ed. Australia: Wadsworth.

Gibson, J.P. & others. Organization: Behavior, Structure, and Processes, 8th ed. Illinois: Irwin.

Goll, J.P. Goll, M.D. & Borg, W.R. (2005) Applying Educational Research: A Practical Guide, 5th ed. Boston: Pearson.

Gordon, J.R. Organizational Behavior, 5th ed. London: Prentice-Hall International.

Saman Asawapoom. (2024). Models and Model Development through Research in Educational Administration.

Journal of Association of Professional Development of Educational Administration of Thailand. Vol. 6 No. 1 (January- March) 2024, pp: 414-426.

van Assen, M. van den Berg, G. & Pietersma, P. (2003). Key Management Models.

Great Britain: Ashford Colour Press.